

הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2022/23

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
עורך: ד"ר זיו רובינוביץ

אספקת נשק אסטרטגי במסגרת יחסים מיוחדים – המקרה של AUKUS

יצחק ביליה

מבוא

ב־15 בספטמבר 2021 הכריזו מנהיגי שלוש המדינות: ארצות הברית, הממלכה המאוחדת ואוסטרליה על הקמתה של שותפות ביטחונית טרילטרלית בשם אוקוס (AUKUS).¹ במסגרת שותפות זו היוזמה העיקרית והראשונה היא לבנות תוכנית בתוך פרק זמן של 18 חודשים לאספקה עתידית של שמונה צוללות בעלות הנעה גרעינית לצי האוסטרלי. הדגש הוא על אספקת טכנולוגיית הנעה גרעינית ולא על חימוש גרעיני. הצוללות יישאו נשק קונוונציונלי בלבד. השותפות תכלול גם שיתוף פעולה בתחומי הסייבר, בינה מלאכותית, טכנולוגיית קוונטום ויכולות תת־ימיות. מדובר בפרויקט מורכב וייחודי מסוגו, הכולל היבטים של שיתוף פעולה צבאי, מדעי ותעשייתי.² ניתוח גאואסטרטגי של מהלך זה מצביע על ניסיון אמריקני לאזן־מנגד (rebalance) את יחסי הכוחות בזירה של האזור האינדו־פסיפי לנוכח ההתעצמות הצבאית חסרת התקדים של סין והצעדים האגרסיביים שנקטה בים סין הדרומי ומול טייוואן.³

במאמר זה אתמקד בחשיבות ובתרומה האסטרטגית של צוללות בעלות הנעה גרעינית עבור אוסטרליה. כמו כן אעלה את השאלה: מדוע ארצות הברית (בשיתוף בריטניה) החליטה לספק יכולת משמעותית זו לבעלת בריתה אוסטרליה, ולא לבעלות ברית אחרות באזור כגון החברות האחרות בדיאלוג הביטחוני הרב־צדדי (QUAD),⁴ יפן והודו, או לשותפות אסטרטגיות אחרות באזור כגון דרום קוריאה? ההסבר שאני מציע במאמר זה הוא שבין שלוש המדינות השותפות ישנם יחסים מיוחדים (Special Relationship), ואלה מבוססים על היותן שייכות לקֶפֶרָה האנגלית (Anglosphere), הן מדינות בעלות שפה, תרבות והיסטוריה משותפים. אני טוען כי יחסים מיוחדים אלה הם שהובילו להחלטה לספק נשק אסטרטגי ייחודי לבעלת בריתה האוסטרלית על פני בעלות ברית אחרות באזור. את טענתי אני מוכיח באמצעות השוואה למקרה היסטורי בעל מאפיינים דומים. בשנות ה־60 של המאה ה־20, בזמן המלחמה הקרה מול ברית

¹ השם מורכב משמות המדינות החברות בשותפות: Australia United Kingdom United States
² *The White House*. "[Remarks by President Biden, Prime Minister Morrison of Australia, and Prime Minister Johnson of the United Kingdom Announcing the Creation of AUKUS](#)".
September 15, 2021.

³ להרחבה בעניין זה ראו מאמרו של בני בן ארי, "אסטרטגיות באזור האינדו־פסיפי", בתוך שאל חורב וזיו רובינוביץ (עורכים), *הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2021/22* (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2022), עמ' 89–104.

⁴ הדיאלוג הביטחוני הרב־צדדי (Quadrilateral Security Dialogue – QUAD) הוא פורום מדינות העוסק בנושאים אסטרטגיים וחברות בו יפן, אוסטרליה, הודו וארצות הברית. הדיאלוג הוקם בשנת 2007 ובעבור שנה התפרק ושוב חודש בשנת 2017. במסגרת הדיאלוג מתקיימים תרגילים צבאיים משותפים בשם מלאבר, והוא נתפס כתגובת נגד להתעצמותה של סין. "[The Quad Conducts Malabar Naval Exercise](#)". 2021. (September 18, 2022).

המועצות, נקטה ארצות הברית צעד דומה, וסיפקה טילי פולאריס (Polaris) לצי הבריטי. אלה היו טילים בליסטיים בעלי יכולת נשירת ראש קרב גרעיני המשוגרים מצוללות בזמן צלילה. טכנולוגיה זו, שהייתה ועודנה נחשבת לאסטרטגית וייחודית, סופקה לבריטים בלבד, שעמם יש לארצות הברית יחסים מיוחדים, ולא סופקה לבעלות ברית אחרות בנאט"ו כגון צרפת.

הקשר הצרפתי

כיום מפעיל הצי האוסטרלי שש צוללות מדגם קולינס (Collins class) בעלות הנעה קונוונציונלית (דיזל-חשמל) אשר נבנו באוסטרליה על פי תכנון של חברה שוודית (Kockums) והוכרזו מבצעות בשנת 2004.⁵ אוסטרליה כמדינת אי מכירה בחשיבותם של המרחב התתי-מימי וצי הצוללות שבידה, ובהתאם לכך התקיימו דיונים רבים בנוגע לשדרוג עתידי של מערך הצוללות ובין היתר נבחנו הצעות מגרמניה, יפן וצרפת.

ב-2016 חתמה אוסטרליה על עסקה עם החברה הצרפתית Naval Group (DCNS) בשמה הקודם) הנמצאת ברובה בבעלות ממשלת צרפת. העסקה כללה בניית 12 צוללות מתקדמות בעלות הנעה קונוונציונלית מדגם Shortfin Barracuda בעלות כוללת של 37 מיליארד דולר אמריקני.⁶ פרויקט הצוללות האוסטרלי-צרפתי יצא לדרך, אך סבל מעיכובים רבים בלוחות הזמנים וחרגה בעלויות הפרויקט. נוסף לכך, מספר העובדים האוסטרלים המתוכננים להשתתף בפרויקט לא הגיע לרמה שציפו לה בקנברה. בהתאם לכך נשמעה ביקורת לגבי התמורה הצפויה ביחס להשקעה הגבוהה בפרויקט.⁷

למוחרת ההצהרה על שותפות אוקוס, ביטלה אוסטרליה את החוזה מול החברה הצרפתית. משלם המיסים האוסטרלי שילם בסך הכול 2.4 מיליארד דולר אמריקני כולל קנס בגובה 585 מיליון דולר אמריקני על העסקה מתחילתה ללא קבלת תמורה ממשית.⁸ הצרפתים הגיבו בחריפות לביטול העסקה, והשיבו את שגריריהם מווינגטון ומקנברה (השגריר בווינגטון הוחזר לאחר הצהרה אמריקנית האומרת, כי היה ראוי לתאם את המהלך מול הצרפתים). הם רואים בביטול העסקה בגידה של אוסטרליה בשיתוף הפעולה עם צרפת. צרפת בהיותה מדינה מובילה באיחוד האירופי, רואה עצמה כגורם דומיננטי במרחב האינדו-פסיפי לנוכח האינטרסים

⁵ לפרטים על פרויקט זה ראו: Naval Technology, "[SSK Collins Class \(Type 471\) Submarine](#)", May 3, 2001.

⁶ פרט מעניין הוא שדגם זה עם ההנעה הקונוונציונלית מבוסס על דגם ה-Barracuda שהיא צוללת עם הנעה גרעינית הנכנסת לשירות מבצעי בצי צרפת. לכאורה, לצרפת הייתה האפשרות מבחינה טכנולוגית להציע לאוסטרליה צוללות עם הנעה גרעינית, כפי שעשו בפועל השותפים האנגלו-סקסים. כמו כן, צרפת מסייעת לברזיל בבניית צוללות עם הנעה גרעינית במסגרת שיתוף פעולה אסטרטגי בין המדינות. *The Economist*, "[Brazil Might Get Nuclear-Powered Submarines Even before Australia](#)", September 30, 2021.

⁷ POLITICO, "[Why Australia Wanted out of Its French Submarine Deal](#)", September 16, 2021.

⁸ BBC News, "[Aukus: Australia to Pay €555m Settlement to French Firm](#)", June 11, 2022, sec. Australia.

החשובים שלה באזור, הכוללים מושבות (קולוניות וטריטוריות מעבר לים) צרפתיות, כגון קלדוניה החדשה ופולינזיה הצרפתית, ובהן חיים כשני מיליון אזרחים צרפתים. אותם אזורים יבשתיים מגדירים שטח רחב של אזורים כלכליים בלעדיים בים (EEZ), ובהתאם לכך מחזיקה צרפת נוכחות צבאית של כ-7,000 חיילים במרחב.⁹ נוסף לפגיעה הכלכלית, צרפת נחשבת לספקית נשק עולמית מובילה גם בתחום התת-מימי, ויש כאן פגיעה ביוקרתה.¹⁰ אך יותר מכול, צרפת רואה עצמה כשותפה מערבית דמוקרטית מרכזית במהלכים מול סין. הנשיא האמריקני ג'ו ביידן התייחס בהצהרתו לצרפת, וניסה למתן את המשמעויות של צעד זה כלפיה באומר, כי צרפת היא שותפה חשובה בהתמודדות מול איומים מתפתחים בזירת האזור האינדו-פסיפי.¹¹

הצוללות הפועלות כיום צפויות לשמש את הצי האוסטרלי עד שנת 2030 לערך, ואילו צוללות האוקוס החדשות צפויות להיכנס לשירות בשנות ה-40 של המאה הנוכחית. נוצר כאן פער של כעשור, ובאוסטרליה מתקיימים דיונים בנוגע לפתרונות אפשריים לגשר על פער זה, בין היתר באמצעות רכישת צוללות בעלות הנעה קונוונציונלית שישמשו דור "ביניים" עד להגעת הצוללות עם ההנעה הגרעינית.¹² בכירים במערכת הביטחון האוסטרלית מזהירים מפני מצב שבו אוסטרליה תהיה חשופה ללא מענה בתחום התת-מימי, והממשל הבטיח לפרסם תוכנית בתחילת 2023 המגדירה את דגם הצוללות שייבנו, משך הזמן הדרוש לבנייתן, ובהתאם אם ישנו צורך בדור צוללות נוסף.¹³ נוסף לכך, אוסטרליה יכולה לחבור צוללות משותפותיה כדי לנצל את זמן ההתארגנות עבור אימון צוותים להפעלה עתידית של צוללות מסוג זה. בארצות הברית אושרה תוכנית הכוללת הבאת צוותים אוסטרלים, הכשרתם ואימונם לפיקוד, הפעלה ותחזוקה של צוללות עם הנעה גרעינית. הרעיון הוא ליצור מאגר של קצינים ומלחים שישירתו בבוא העת בצוללות המתקדמות.¹⁴

⁹ לצרפת האזור הכלכלי הבלעדי השני בגודלו בעולם (11,035,000 קמ"ר). "[Drops in the Ocean: France's Marine Territories](#)", *The Economist*. January 13, 2016.

¹⁰ צרפת העבירה להודו בשנת 2005 טכנולוגיה לייצור עצמי של סדרת צוללות מדגם קלברי (Kalvari-class) המבוססות על הדגם הצרפתי סקורפין (Scorpeno class). לצוללות אלה הנעה קונוונציונלית והדחק של 1,550 טונות. הודו מתכוונת לבנות שש צוללות מסוג זה עד שנת 2024 במסגרת מרוץ החימוש מול יריבתה פקיסטן, שרכשה מסין שמונה צוללות מבוססות על דגם יואן (Yuan-class Type) Honrada, Gabriel. "[France, China Fueling India, Pakistan Sub Race](#)". *Asia Times*, (39A). February 4, 2022.

¹¹ *The White House*. "[Remarks by President Biden, Prime Minister Morrison of Australia, and Prime Minister Johnson of the United Kingdom Announcing the Creation of AUKUS](#)". September 15, 2021.

¹² דרום קוריאה הציעה לאוסטרליה צוללות עם הנעה קונוונציונלית עם יכולת AIP המגדילה את טווח הפעולה שלהן, ואלה יסופקו בתוך שבע שנים ממועד הזמנתן: Clark, Colin. "[South Koreans Offer Aussies New Subs in 7 Years to Close Collins Gap](#)". *Breaking Defense (blog)*. July 25, 2022.

¹³ *ABC News*. "[AUKUS Nuclear Submarine Plan to Be Revealed by March 2023](#)", June 28, 2022.

¹⁴ Eckstein, Megan. "[New Bill Would Establish AUKUS Submarine Training Program](#)". *Defense News*, June 16, 2022.

קפיצת מדרגה אסטרטגית

ארצות הברית מזהה את המאמצים של סין לבנות סדר עולמי חדש שהיא תהיה במרכזו, ומנסה לבנות רשת של מדינות לוויין או מדינות הנתונות למרותה, בעיקר באמצעות מנופים כלכליים.¹⁵ ניסיונות העבר לצמצם השפעה זו, בין היתר על ידי הקמת ברית ה-QUAD, הניבו תוצאות מעטות. נראה כי זהו צעד דרמטי שמטרתו לסכל ניסיון סיני להשיג הגמוניה אזורית באינדו־פסיפי.¹⁶

כאמור, על פי ההצהרה המשותפת ישנו פרק זמן של 18 חודשים להגדרת פרטי התוכנית. טרם ידוע מה יהיה דגם הצוללות, מהן יכולותיהן המבצעיות, היכן ייבנו ומתי ייכנסו לשירות. אך צי בן שמונה צוללות אוסטרליות עם הנעה גרעינית המבוססות על דגם וירג'יניה האמריקני (Virginia class), אסטוט הבריטי (Astute class) או דגם חדש, יעניק לאוסטרלים יכולת להפגין עוצמה ימית במרחב האינדו־פסיפי הרבה מעבר לחופי היבשת האוסטרלית. האמריקנים והבריטים מתכוונים לספק לאוסטרלים טכנולוגיה סודית ורגישה, הנמצאת בידי מספר מצומצם של מדינות בעולם. על פי נתוני ה־Military Balance 2021, רשימת המדינות בעלות צוללות עם הנעה גרעינית כוללת את המעצמות הצבאיות הבולטות: ארצות הברית, הממלכה המאוחדת, צרפת, רוסיה וסין.¹⁷ מדינה נוספת שיש לה יכולת זו היא הודו, שחכרה לעשר שנים מרוסיה צוללת מדגם אקולה עם הנעה גרעינית, וכיום נמצאת בעיצומו של תהליך פיתוח ובנייה של סדרת צוללות מדגם אריהנט (Arihant), גם הן עם הנעה גרעינית.¹⁸ אוסטרליה תהיה המדינה השביעית בעולם המצטרפת למועדון האקסקלוסיבי של מדינות בעלות צוללות עם הנעה גרעינית (טבלה 1).

טכנולוגיה להנעה גרעינית של צוללות תשדרג את היכולת הצבאית הימית של אוסטרליה בכמה היבטים. מדובר בצוללות במשקל כפול בהשוואה לצוללות שאותן מפעילים האוסטרלים כיום, או התכוונו לרכוש מהצרפתים. אומנם צוללות תקיפה מהירות עם הנעה גרעינית (SSN) אינן הבחירה המתאימה ביותר למים הרדודים יחסית של המרחב החופי האוסטרלי והאזורים מצפון לאוסטרליה ודרום־מזרח אסיה, אך הן מציעות יתרונות רבים לעומת הצוללות עם ההנעה הקונוונציונלית (SSK): מהירות גבוהה, משך פעילות ארוך וטווח פעולה גדול. על פי חישובים שערך מכון מחקר אמריקני (Center for Strategic and Budgetary Assessments), צוללת

¹⁵ כך כותב ביל הייטון (Bill Hayton) מחבר הספר *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia*. הוא מביא ראיה לכך מהמקרה בשנת 2016 כאשר בית הדין הבינלאומי בהאג פסק לטובת הפיליפינים בסכסוך על הגבול הימי עם סין בים סין הדרומי. נשיא הפיליפינים התעלם מהפסיקה בתמורה להשקעות כספיות משמעותיות של סין בארצו. "[AUKUS Reshapes the Strategic Landscape of the Indo-Pacific](#)". *The Economist*, September 25, 2021.

¹⁶ Walt, Stephen M. "[The AUKUS Dominoes Are Just Starting to Fall](#)". *Foreign Policy* (blog). September 18, 2021.

¹⁷ [The 2021 Military Balance Chart: Submarines and Sub-Surface Warfare](#). *The Military Balance* 121, no. 1 (2021).

¹⁸ Rajagopalan, Rajeswari Pillai. "[India Launches 3rd Arihant Submarine](#)". *ORF*. January 7, 2022. עוד בעניין הודו, יש הרואים ביחסי ברית המועצות/רוסיה-הודו ביטוי ליחסים מיוחדים מבוססי היסטוריה וערכים אנטי־קולוניאליים/אנטי־אימפריאליסטיים.

עם הנעה קונוונציונלית היוצאת מנמל הבית של צי הצוללות האוסטרלי בסטירלינג (HMAS Stirling) הסמוך לפרת' (Perth), יכולה להגיע לים סין הדרומי ולשהות שם למשך כשבועיים, עד אשר תיאלץ לחזור לנמל הבית לצורך תדלוק ותחזוקה. לעומתה צוללת עם הנעה גרעינית אינה מוגבלת מבחינת דלק, ולכן תשהה באזור המטרה כל זמן שיש אספקה מספקת לאנשי צוותה.¹⁹ מובן שבזמן שההייה תבצע הצוללת משימות רבות, כגון איסוף מודיעין, שילוח כוחות מיוחדים למשימות חשאיות, וכמובן איום על ספינות וצוללות של היריב. בנוגע לחשאיות, צוללות עם הנעה קונוונציונליות מתבססות על עיקרון הדיזל-חשמל כלומר, הן מונעות באמצעות חשמל הנמצא בסוללות שבצוללת, ובהתאם לכך מידי פעם הן צריכות לעלות לפני השטח כדי לאפשר טעינה של הסוללות באמצעות מנוע הדיזל, הזקוק לחמצן לשם בעירה. צוללות עם הנעה גרעינית אינן זקוקות לכך, ולכן אינן מסתכנות באיתורן. אומנם הנעה גרעינית יוצרת רעש בשל פעילות מנגנוני הקירור של הכור הגרעיני, ולעומתה צוללת דיזל-חשמל שמונעת על ידי הסוללות שקטה יותר, אך צוללות גרעיניות יכולות להסוות את רעשיהן בין השכבות השונות של טמפרטורת המים, ולהקשות את איתורן בזכות המהירות והטווח הגבוהים.²⁰

טבלה 1: רשימת המדינות בעלות צוללות עם הנעה גרעינית

מדינה	²¹ SSN	²² SSBN	סה"כ
ארצות הברית	54	14	68
רוסיה	18	11	29
סין	6	6	12
הממלכה המאוחדת	7	4	11
צרפת	4	4	8
הודו ²³	-	1	1
אוסטרליה (AUKUS) מתוכנן	8	-	8

מקור: International Institute for Strategic Studies (2021)

שינוי שיטת ההנעה של הצוללות האוסטרליות הוא שינוי אסטרטגי ולא טכנולוגי בלבד. כאמור, צוללות עם הנעה גרעינית יאפשרו לצי האוסטרלי לשהות לפרקי זמן ממושכים באזורים שיש להם חשיבות אסטרטגית, כגון מיצר מלאקה. נוסף לכך, צוללות אלה ישפרו את היכולת ההתקפית של הצי האוסטרלי באמצעות האפשרות לשגר טילי שיוט עם טווח גדול מאזורים, כגון ממזרח לפיליפינים, ולפגוע ביבשת הסינית. אך היתרון המובהק ביותר הוא שיתוף הפעולה עם צוללות מסוג זה של ציי ארצות הברית ובריטניה. הצי האוסטרלי יכול למקם את הצוללות החדשות בבסיסי הצי בסטירלינג (Stirling) סמוך לעיר פרת' שבמערב, אך גם בדארווין (Darwin) בחוף

¹⁹ צוללת בעלת הנעה גרעינית תשהה בים כ-81 יום ברציפות בעוד שצוללת בעלת הנעה קונוונציונלית תשהה כ-23 ימים בלבד.

²⁰ "AUKUS Reshapes the Strategic Landscape of the Indo-Pacific". *The Economist*, September 25, 2021.

²¹ SSN: Nuclear-Powered Attack Subs – צוללות תקיפה בעלות הנעה גרעינית

²² SSBN: Nuclear-Powered Ballistic missile Subs – צוללות טילים בליסטיים בעלות הנעה גרעינית

²³ להודו יש שתי צוללות נוספות שאינן מבצעות ונמצאות בתהליכים של בדיקות ומבחני ים (Rajagopalan) (2022).

הצפוני או בריסביין (Brisbane) בחוף המזרחי. זאת ועוד, נמלים אלה יכולים לשמש את הצי האמריקני והצי הבריטי כנמלי יציאה והתארגנות במרחב, ואכן למוחרת ההצהרה על השותפות הודיעה ארצות הברית על הגדלה ניכרת של נוכחותה הצבאית באוסטרליה.²⁴

כמו כן, ישנן משימות אסטרטגיות במעלה שבהן יתרמו הצוללות האוסטרליות למערך שמגבשת ארצות הברית מול סין. האחת, השתתפות בהגנה על כוחות משימה משותפים הכוללים נושאות מטוסים ושאר כלי שיט באזור, שמטרתם בזמן לחימה להפעיל את עיקר הכוח הצבאי מול סין. השנייה, ואולי המשימה המשמעותית ביותר, השתתפות בלוחמת נצ"ל (נגד צוללות, Anti-Submarine Warfare, ASW) נגד הצוללות הגרעיניות נושאות הטילים הבליסטיים הגרעיניים של סין, שהן עיקר כוח ההרתעה הגרעיני הסיני. סין מחזיקה צי צוללות גרעיניות החמושות בטילים בליסטיים גרעיניים כדי להרתיע את יריבותיה. מערך הטילים הגרעיניים היבשתי של סין נתון לאיום מכה ראשונה בידי ארצות הברית, וגם אינו חסין מפני מערכות ההגנה מפני טילים של ארצות הברית ובעלות בריתה באזור. עיקר ההרתעה הסינית מתבסס על יכולת מכה שנייה של אותן צוללות המסתתרות בחלקים העמוקים יותר של ים סין הדרומי, או מערב האוקיינוס השקט. לפרויקט אוקוס יש פוטנציאל לסכן את יכולת ההרתעה הסינית.²⁵

מדוע לאוסטרלים בלבד?

לאחר שבחנו את המשמעות האסטרטגית של פרויקט הצוללות במסגרת ברית אוקוס, עולה שאלה חשובה: מדוע לספק אמצעים אלה לאוסטרליה בלבד, ולא לבעלות ברית אחרות באזור? שאלה זו מתחדדת לאור המאמצים של שותפות אחרות באזור להתעצם ולשפר את יכולתן הצבאית בתחום התת־ימי. דרום קוריאה ביקשה טכנולוגיה זו מארצות הברית, אך בקשתה נדחתה, בין היתר, משום שארצות הברית אינה מעוניינת לספק חומרים גרעיניים למדינות שאינן גרעיניות, ונוסף לכך, היא חתומה על האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT) המגבילה אותה בתחום זה.²⁶ עם זאת, דרום קוריאה הצליחה לפתח בכוחות עצמה טיל בליסטי לשיגור מצוללת (SLBM), ובכך הפכה למדינה השביעית בעולם בעלת יכולת זאת, והיחידה מבין המדינות ללא

²⁴ Gering, Tuvia. 2021. "[Why China Is Genuinely Worried about AUKUS](#)". *SupChina*. November 29, 2021.

²⁵ Gem, Romuld. 2022. "[Troubled Waters: Nuclear Submarines](#)". *ICAN Australia (blog)*. July 6, 2022.

²⁶ מדיניות עקרונית זו של ארצות הברית לגבי מניעת הפצת נשק גרעיני מחזקת את ההבנה כי המהלך של אוקוס הוא יוצא דופן. ארצות הברית, הממלכה המאוחדת ואוסטרליה הצהירו כי הן מחויבות לעמוד בכל הדרישות של הסוכנות הבין־לאומית לאנרגייה אטומית (IAEA), אך סין טוענת כי יש במהלך זה יצירת תקדים מסוכן שיוביל להפרה של האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני. [China Launches Furious Attack on UN Nuclear Watchdog for 'lopsided' AUKUS Report](#). ABC News, September 14, 2022. להרחבה בנוגע לשאיפות של דרום קוריאה בתחום הנעה גרעינית לצוללות והקשר לארצות הברית ראו: [South Korea Has Long Wanted Nuclear Subs. A New Reactor Could Open a Door](#)". *The New York Times*, December 13, 2021, sec. World.

נשק גרעיני שעשתה צעד מסוג זה.²⁷ הודו, כפי שכבר ציינתי, עסוקה בפיתוח עצמאי של צוללות עם הנעה גרעינית על בסיס דגמים סובייטיים, וראש ממשלתה נרנדרה מודי התבטא בעניין באומרו, כי הודו תשמח לסיוע בתחום זה מצרפת או משותפות אוקוס.²⁸ גם יפן מגדילה את התקציב הצבאי שלה, ומתעצמת בהיבט הימי, ולאחר הקמת השותפות צצו שמועות על אפשרות הרחבת השותפות למדינות אחרות כגון יפן. לכאורה יש בכך יתרונות רבים התורמים למצב הגאואסטרטגי של ארצות הברית ושותפותיה באזור, אך שמועות אלו הוכחשו.²⁹ אם כך, מדוע לאוסטרלים בלבד ולא לשאר? אני מציע הסבר המתבסס על העדפה של בעלת ברית שעימה קיימים "יחסים מיוחדים" על פני בעלות ברית אחרות. העדפה זו באה לידי ביטוי באספקה של נשק שהוא אסטרטגי וייחודי, באופן בלעדי, שלא מסופק לגורמים אחרים.

יחסים מיוחדים (Special Relationship)³⁰ מבטאים רמה גבוהה של יחסים בילטרליים, וכוללים את הקשרים הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים בין שתי מדינות. הם כוללים מאפיינים ייחודיים המבדילים את היחסים בין צמד המדינות מיחסים שיש להן עם מדינות אחרות, ובהתאם לכך מדינה יכולה לקיים יחסים מיוחדים עם מספר מצומצם של מדינות אחרות, ואם לא, המיוקדות מאבדת ממשמעותה. יחסים אלה מלווים בהכרה הן של המדינות עצמן, והן של מדינות אחרות, בייחוד של יחסים אלה. יחסים אלה מאופיינים בקרבה, שיתופיות, אמון ואינטימיות הדדיים בין שתי המדינות, ויש לקשר זה ביטוי גם בחברה עצמה ולא רק במערכת הפוליטית של המדינה. למרות שיחסים מיוחדים מייצגים את היוצא מן הכלל במערכת הגלובלית, יש חוקרים שמיפו למעלה מחמישים יחסים בילטרליים שונים, הנתפסים כיחסים מיוחדים, ביניהם גם יחסי ישראל עם ארצות הברית ויחסי גרמניה עם ישראל.³¹

Davenport, Kelsey. "[South Korea Tests Submarine-Launched Missile](#)", *Arms Control Association*. October 2021 ²⁷

"[AUKUS Reshapes the Strategic Landscape of the Indo-Pacific](#)". *The Economist*, September 25, 2021 ²⁸

"[Washington and Tokyo Deny Japan Invited to Join AUKUS Security Pact](#)", *The Japan Times*. April 14, 2022 ²⁹

מושג זה של "יחסים מיוחדים" הובא לתודעה העולמית לראשונה על ידי וינסטון צ'רצ'יל בנאום שזכור כנאום "מסך הברזל" שאותו נשא בביקור בארצות הברית בהיותו ראש האופוזיציה הבריטית בשנת 1946. ³⁰

Harnisch, Sebastian. 2017. "[Special Relationships in Foreign Policy](#)". In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press. כמו כן, ספרות המחקר מציעה מספר מקורות נוספים להיווצרותם של יחסים מיוחדים בין מדינות, לדוגמה יחסים מיוחדים המבוססים על אירוע היסטורי, חוויה לאומית מכוננת כגון טראומה לאומית שהביאה להיווצרותם של אותם יחסים. למשל, יחסי גרמניה עם מספר מדינות אשר נפגעו באופן בולט מהתוקפנות הנאצית במלחמת העולם השנייה. בלב מערכת זו עומד ניסיון ההתפייסות של גרמניה (Reconciliation) עם אותן מדינות דוגמת צרפת ופולין, אשר נכבשו בידי השלטון הנאצי, ומדינת ישראל כמייצגת העם היהודי על רקע מאורעות השואה, ראו: Feldman, Lily Gardner. 2012. *Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity*. Lanham [Md.]: Rowman & Littlefield Publishers ³¹

נוסף להיותה בעלת ברית חשובה של המערב באינדו־פסיפי, הייחודיות של אוסטרליה היא בהיותה שייכת לסֶפֶרָה האנגלית, כלומר, מדינות דוברות אנגלית, בעלות היסטוריה משותפת הקושרת אותן לאימפריה הבריטית של המאות שעברו. התרבות והערכים האנגלו־סקסיים מבדילים את אוסטרליה משאר בעלות הברית באזור. על בסיס זה נוצרו יחסים מיוחדים עם ארצות הברית ועם הממלכה המאוחדת.³² אוסטרליה מיוחדת בכך שהגאוגרפיה שלה היא המרחב הפסיפי-דרום־מזרח אסייתי, אך ההיסטוריה שלה והאוריינטציה התרבותית הן בעיקר אירופיות. ישנו מעין מתח פנימי בין שני מרכיבים אלה בעיצוב האופי של המדינה האוסטרלית. מתח זה משפיע על המדיניות האוסטרלית, והכיוון האסטרטגי שהמדינה נוקטת בתוך המערכת הבין־לאומית. בעקבות מלחמת העולם השנייה העבירה אוסטרליה את עיקר השותפות האסטרטגית שלה מבריטניה לארצות הברית, ודבקה בברית ה־ANZUS עם ארצות הברית (במקור ביחד עם ניו־זילנד³³) במשך כל המלחמה הקרה, ובמהלך המלחמה בטרור העולמי.³⁴ באותן שנים הושמעה ביקורת פנימית לגבי נחיצותה של הברית הקרובה עם ארצות הברית והאם היא משרתת היטב את האינטרס האוסטרלי. יש הרואים בהעמקת השותפות עם ארצות הברית ועם הממלכה המאוחדת נסיגה מתהליך של גיבוש זהות מקומית עצמאית וחזרה בזמן לימי הקמת המדינה האוסטרלית כחלק מהאימפריה הבריטית.³⁵

למעשה, ההצהרה המשותפת של מנהיגי המדינות על הקמת השותפות בין שלוש המדינות כללה התייחסות מפורשת למורשת המשותפת העמוקה ביניהן. הנשיא האמריקני בידן הזכיר את מאה שנות שיתוף הפעולה בין שלוש האומות בהן לחמו חיילים אמריקנים, בריטים ואוסטרלים כתף אל כתף: החל מלחימת החפירות בזמן מלחמת העולם הראשונה, הקרבות על השליטה באיים באוקיינוס השקט בזמן מלחמת העולם השנייה, מלחמת קוריאה והלחימה באפגניסטן ובמדיבריות עיראק. ראש הממשלה הבריטי דאז בוריס ג'ונסון התייחס לקרבה בין האומות ולטבעיות הקשר בין המדינות, וכמותו ראש הממשלה האוסטרלי דאז סקוט מוריסון דיבר על האמונות המשותפות וקשרי החברות שנוצרו בין האומות במשך השנים. מתוך ההצהרות המשותפות של ראשי המדינות ניתן לראות את אחד הסממנים הבולטים של יחסים מיוחדים

³² מקובל להתייחס למערכות היחסים של ארצות הברית עם הממלכה המאוחדת, קנדה, אוסטרליה וניו־זילנד כחלק מהספֶרָה האנגלית (Anglosphere). כלומר, מדינות עם יחסים מיוחדים בינן לבין עצמן ועם ארצות הברית כמעצמה מובילה על בסיס רקע היסטורי־תרבותי־לשוני משותף. יחסים אלה באים לידי ביטוי גם בבריתות שונות כגון ברית חמש העיניים (Five Eyes) ו־ANZUS. להרחבה ראו: J. Dumbrell, & A. Schäfer, A. (eds.). (2009). *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*. Routledge

³³ ניו־זילנד אינה חברה בברית משנת 1985 על רקע סירובה לאפשר לכלי שיט אמריקניים עם הנעה גרעינית או חמושים בכלי נשק גרעיניים לעגון בנמליה.

³⁴ Beeson, M. (2009). Australia, the United States and the unassailable alliance. In J. Dumbrell, & A. R. Schafer (eds.), *America's 'Special Relationships'. Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance* (pp. 76–92). Routledge

³⁵ Gem, Romuld. "[Troubled Waters: Nuclear Submarines](#)". *ICAN Australia* (blog), July 6, 2022.

– עצם עמידותם בפני משברים ויציבותם לאורך זמן, ובכלל זאת אופן ההתנהלות המדינות במשברים ביחסים ביניהן.

יחסים מיוחדים מייצגים מצב קבוע יחסית בסביבה הפוליטית העולמית, ולא מצב זמני שנוצר בנסיבות מיוחדות וחולף עם שינוי באינטרסים וביכולות של הצדדים. ניתן לזהות מאפיינים נוספים של יחסים מיוחדים הבאים לידי ביטוי ביחסי שלוש המדינות השותפות באוקוס. התבטאויות פומביות רשמיות של מדינה כלפי רעותה בדבר היחסים המיוחדים ביניהן; מיסוד קשרים רשמיים בין גופי שלטון ברמות שונות (דרגי צבא ופקידות בכירה); הבעת תמיכה במסגרת מוסדות וארגונים בין־לאומיים; שיתופי פעולה של מוסדות וארגונים בתחומים חברתיים, תרבותיים ואקדמיים; נפח הסחר הכלכלי והצבאי בין המדינות גבוה באופן יחסי; לצד אחד ביחסים ישנם צרכים ייחודיים שאותם רק השותף ליחסים אלה יכול לספק; קשר עמוק בין העמים והחברות נוסף לקשרים הפוליטיים בין המשטרים וההנהגות; התנהלות בין הנהגות המאופיינת בשקיפות, אירשמיות, הדדיות, בלבדיות, חשאיות, מהימנות ועוד. יש להביא בחשבון, כי אומנם יחסים מיוחדים ניתנים למדידה על פי המאפיינים לעיל, אך מעבר למדד בערכים מוחלטים הם גם עניין יחסי הנמדד בהשוואה ליחסים בין מדינות אחרות.³⁶

אכן, הביטוי להעדפה של אוסטרליה במהלך זה לא נעלם מעיני בעלות ברית אזוריות אחרות אשר השמיעו ביקורת על כך שצעד זה מבטא בדלנות אנגלו־סקסית והתעלמות מבעלות ברית חשובות באירופה ובאסיה. יש שטענו כי השותפות החדשה מצמצמת את הכוח של ברית ה־QUAD. ויש אף הקוראים לספק יכולת מסוג זה גם לדרום קוריא ה הנמצאת בתהליך התעצמות ימית מול האיום המשותף. מנגד, יש שתמכו במהלך באופן גלוי וראו בו צעד חשוב לשמירה על חופש השיט ועל הביטחון במרחב, כגון יפן, סינגפור, הפיליפינים וניו־זילנד, ויש שהסתייגו בזהירות, כגון מלזיה שהביעה חשש מפני התלקחות אזורית.³⁷

רבותי, ההיסטוריה חוזרת!

האם יחסים מיוחדים יכולים להוביל לאספקת נשק אסטרטגי ייחודי שלא מסופק למדינות אחרות? טכנולוגיה ייחודית ומסוגלת היא פרי נחלתן של מעצמות שבדרך כלל אינן מעוניינות

³⁶ להרחבה על מאפייני יחסים מיוחדים ראו: Ben-Josef Hirsch, Michal, and Manjari Chatterjee. "Otherness and Resilience in Bilateral Relations: The Cases of Israel–Germany, India–Russia, and India–Israel". *Journal of International Relations and Development* (April 2020); Pannier, Alice. "Bilateral Relations". In *Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice*, edited by Thierry Balzacq, Frédéric Charillon, and Frédéric Ramel, 19–33 (Cham: Springer International Publishing, 2020); Oppermann, Kai, and Mischa Hansel. "The Ontological Security of Special Relationships: The Case of Germany's Relations with Israel". *European Journal of International Security*, 4, no. 1 (2019): 79–100; Haugevik, Kristin. 2018. *Special Relationships in World Politics: Inter-State Friendship and Diplomacy after the Second World War*. London: Routledge; Danchev, Alex. "On Specialness". *International Affairs*, 72, no. 4 (October 1996): 737–750

³⁷ "AUKUS Reshapes the Strategic Landscape of the Indo-Pacific". *The Economist*, September 25, 2021

לספק אותה למדינות אחרות. עם זאת, יש מספר דוגמאות לכך שמדינה אחת (בדרך כלל מעצמה בעלת יכולת צבאית גבוהה) מספקת למדינה שנייה יכולות מסוג זה. ונשאלת השאלה – מדוע? ההשערה שאני מעלה היא שכאשר מדובר ביכולות אסטרטגיות הנמצאות בקצה העליון של הפירמידה – תפיסות ריאליסטיות אינן מספקות הסבר מספיק, ויש צורך לפנות לתפיסות המבוססות על הסברים רעיוניים וזהותיים. כלומר הבחירה במדינה מסוימת אינה מתבססת לחלוטין על שיקולים אסטרטגיים של מאזן כוחות ומאזן איומים, אלא ישנו מרכיב מובהק נוסף המביא להעדפה של מדינה אחת על פני רעותה. מרכיב זה הוא היחסים המיוחדים. טענה זו אני מבסס באמצעות השוואה מתבקשת למקרה ההיסטורי אשר התרחש בשנות ה-60 של המאה הקודמת בעיצומה של המלחמה הקרה, כאשר ארצות הברית סיפקה טילים בליסטיים לשיגור מצוללות מדגם פולאריס (Polaris) לבעלת בריתה הממלכה המאוחדת, ונוסף לכך סייעה לה בבניית יכולת הנעה גרעינית לצוללות.³⁸

פיתוח טילי פולאריס היה מהפרויקטים המאתגרים שבהם עסקה ארצות הברית. אלה היו הטילים הראשונים מסוגם בעולם המשוגרים מצוללת בזמן צלילה. התרומה של טילי פולאריס להרתעה גרעינית הייתה מובהקת מאחר שהם הביאו לשינוי בכללי המשחק. עד עידן פולאריס היה חשש שמעצמה אחת תפתיע את השנייה במכה ראשונה (First Strike) של טילים בליסטיים בין־יבשתיים גרעיניים (ICBM), או תקיפה באמצעות מפיצים אסטרטגיים המטילים פצצות גרעיניות שיפגעו במרכזי השליטה, בסיסי הטילים ושדות התעופה של הצד השני. מצב זה הביא לחוסר יציבות אסטרטגית. התפתחות צוללות משני צידי המתרס החמושות בטילים בליסטיים גרעיניים וקשה מאוד לאתרון הובילה ליכולת מכה שנייה (Second Strike). כלומר, אם צד אחד מפתיע את השני אין ביכולתו לפגוע ברוב הארסנל הגרעיני שברשות הצד השני, אלא הוא נתון לאיום של מתקפת תגובה ממרחבי האוקיינוסים מכיוון לא ידוע, ולפיכך יחשוב פעמיים אם צעד זה ישיג את מבוקשו. כך נוצרה הרתעה גרעינית הדדית המבוססת על איום השמדה הדדית מוחלטת (MAD – Mutual Assured Destruction) ששינתה את פני המלחמה הקרה.

במטרה להבין את הקשר של טילי פולאריס ליחסים המיוחדים בין המדינות יש להכיר את הרקע להתרחשויות באותה העת. בסוף שנות ה-50 ותחילת שנות ה-60 של המאה הקודמת, המלחמה הקרה הייתה בשיאה. מטוסי הפצצה ארוכי טווח החמושים בפצצות גרעיניות היו הזרוע הגרעינית היחידה בידי בריטניה המשמשת להרתעת ברית המועצות. לאור פיתוח מערכות סובייטיות משוכללות להגנה אווירית, שפגעו ביכולת של מטוסי הפצצה להגיע אל

³⁸ מקרים נוספים עם פוטנציאל להשוואה מסוג זה הם המקרה הגרמני-ישראלי המתאפיין ביחסים מיוחדים המבוססים על טראומה לאומית שהשפיעו על אספקה של צוללות גרמניות מדגם ייחודי, ובתנאי רכישה ייחודיים, ובתוך כך הבטחה שלא לספק אותן למדינות יריבות של ישראל אלא באישורה. Oppermann, Kai, and Mischa Hansel. "The Ontological Security of Special Relationships: The Case of Germany's Relations with Israel". *European Journal of International Security*, 4, no. 1 (2019): 79–100. מקרה נוסף הוא המקרה האמריקני-ישראלי שבו ניתן לזהות יחסים מיוחדים שאינם נשענים על היבטים אסטרטגיים בלבד המובילים לאספקה ולפיתוח משותף של מערכות נשק אסטרטגיות ייחודיות דוגמת מערכת הגנה אווירית מתקדמת מבוססת טילי חץ. Sharp, Jeremy M. 2020. "U.S. Foreign Aid to Israel". *Congressional Research Service*, no. RL33222. (November): 46.

מטרותיהם, ביקשו הבריטים לשדרג את המערך הגרעיני שבידם באמצעות רכישה מארצות הברית של טילים בליסטיים המשוגרים ממטוסים ממרחק רב מהמטרה מדגם סקייבולט (Skybolt). פרויקט זה סבל מעיכובים ובעיות לרוב, ולבסוף בוטל על ידי האמריקנים. ביטול הפרויקט יצר משבר חמור מאוד ביחסים בין המדינות. בד בבד פיתחה ארצות הברית אופציה נוספת של שיגור טילים בליסטיים, הפעם מצוללות בזמן צלילה (SLBM) מדגם פולאריס. טילים אלו נחשבו למערכת הנשק המורכבת והסודית ביותר שארצות הברית פיתחה באותה העת. ב־21 בדצמבר 1962 נפגשו ראש הממשלה הבריטי הרולד מקמילן והנשיא האמריקני ג'ון קנדי בנאסו (Nassau) אשר באיי הבהאמה, בניסיון להגיע להבנות על רקע המשבר שנוצר. ראש הממשלה הבריטי מקמילן פנה לנשיא האמריקני קנדי וטען בדבר המחויבות המוסרית של ארצות הברית לספק לבריטניה, השותפה הקרובה והנאמנה ביותר של ארצות הברית, חלופה ראויה לפרויקט סקייבולט שבוטל. גם הצד האמריקני הבין שיש צורך לפצות את הבריטים. הנשיא האמריקני הציע כי פרויקט סקייבולט יימשך, הפעם כפרויקט משותף, וכל מדינה תהיה שותפה מלאה בפיתוח. למרות שלאמריקנים היה ברור כי מקמילן שואף לקבל את טילי פולאריס, האמריקנים לא רצו לשתף גורם זה, קרוב ככל שיהיה, בפרויקט החשאי והמורכב ביותר שהתנהל באותה העת בארצות הברית. כמו כן, ממשל קנדי התנגד לרעיון של אספקת טילי פולאריס למדינה בעלת ברית אשר תפעיל צוללות חמושות בטיילים אלה באופן עצמאי. המדיניות האמריקנית שהתגבשה באותה העת דגלה בהפעלת צוללות חמושות בטיילי פולאריס באמצעות כוח רב־לאומי של מדינות אירופה החברות בנאט"ו, אשר ייקחו חלק בצי של צוללות עם צוותים מעורבים בפיקוד אמריקני במסגרת נאט"ו. הכוונה הייתה מצד אחד למנוע ממדינה מסוימת בברית נאט"ו יכולת ייחודית זו, ומצד שני להרחיב את יכולת ההרתעה של נאט"ו באופן מבוקר בפיקוד אמריקני. מקמילן שכבר לא ראה בסקייבולט חלופה אמינה להרתעה גרעינית, התעקש על פולאריס כחלופה הבלעדית, ולאחר מאמצים רבים הצליח לשכנע את הנשיא קנדי. ההסכמה של קנדי נתפסה בעיני רבים מעוזריו כמהלך מרחיק לכת שלא היה צריך להיעשות. ישנם כמה הסברים אפשריים להחלטה של קנדי, לפי רמות ניתוח שונות ביחסים הבין־לאומיים. ברמת המערכת העולמית, היה צורך לחזק את ההרתעה המשותפת של מדינות המערב מול ברית המועצות, והבריטים הם השותפים האסטרטגיים הקרובים ביותר של ארצות הברית. ברמה הפוליטית הפנים־מדינתית, ארצות הברית רצתה לחזק את מפלגת השמרנים בשלטון הבריטי, ולמנוע את עליית מפלגת הלייבור. ברמה האישית, היחסים בין ראש הממשלה הבריטי מקמילן והנשיא האמריקני קנדי נחשבו ליחסים קרובים. אך מעל לכל הסברים אלו, ישנה ההבנה כי מערכת היחסים בין המדינות היא ייחודית וקשורה לזהות המשותפת שלהן. הנשיא קנדי הבין כי בפרק הזמן הוא סירוב אמריקני יגרום למשבר חסר תקדים ביחסים המיוחדים בין המדינות, ונקט צעד חריג. לפיכך לא היה ניתן להגיע להסכם מסוג זה עם כל בעלת ברית אחרת.³⁹

בסופו של דבר, הסכם נאסו הוביל למכירת טילי פולאריס לממלכה המאוחדת (ללא ראשי קרב גרעיניים שאותם הבריטים סיפקו עצמאית), בתנאי שהפעלת הטיילים תבצע בפיקוד נאט"ו.

Neustadt, Richard E. 2018. *Report to JFK: The Skybolt Crisis in Perspective*. Cornell ³⁹ University Press.

הבריטים היו מרוצים מאחר שההסכם כלל גם סעיף המאפשר להם בתנאים מיוחדים של סכנה לאינטרסים העליונים של בריטניה להשתמש בטילים אלה באופן עצמאי. אומנם נוצרה תלות מסוימת של הבריטים בהפעלת הזרוע הגרעינית מבוססת הצוללות בטכנולוגיה אמריקנית,⁴⁰ אך מקמילן הבטיח יכולת הרתעה גרעינית עצמאית של אויבים מבחוץ לשנים רבות, חיזק את מעמדה של הממלכה בזירה הבינלאומית כמעצמה עולמית, והבטיח קשרים פוליטיים וצבאיים קרובים עם המעצמה החזקה והמובילה בעולם – ארצות הברית.⁴¹

במסגרת ההסכם, סיפקו הבריטים לאמריקנים בתמורה בסיס ימי קדמי בסקוטלנד (Holy Loch) עבור צוללות הפולאריס של ארצות הברית. בפברואר 1968 במסגרת ניסוי שיגור הבריטים לראשונה טיל פולאריס מדגם A-3 מצוללת בריטית מדגם Resolution ששהתה באוקיינוס האטלנטי. הטיל שוגר לטווח של אלפי קילומטרים, ופגע בהצלחה באזור המטרה. כך נכנס פולאריס לשירות בצי הבריטי והאחריות על ההרתעה הגרעינית הבריטית עברה מחיל האוויר המלכותי לצי המלכותי.⁴² לאחר מכן, בשנות ה-90, סיפקה ארצות הברית לממלכה המאוחדת את טילי טריידנט (Trident), שהיו דור ההמשך של טילי פולאריס.⁴³ הטילים האמריקניים מדגמי פולאריס וטריידנט הנחשבים מערכת סודית, יקרה ומורכבת מבחינה טכנולוגית, נמכרו לממלכה המאוחדת בלבד. אומנם היו תוכניות של ממשל קנדי להקים כוח רב-לאומי של מדינות אירופה החברות בנאט"ו שיחברו להפעלת צוללות עם טילי פולאריס, אך בסופו של דבר תוכניות אלו לא יצאו אל הפועל, בין היתר בשל התנגדות בריטית לכך. הייתה גם הצעה לספק טילי פולאריס לצרפת, אך גם זו לא יצאה אל הפועל.⁴⁴ במבחן התוצאה רק הבריטים קיבלו יכולת

⁴⁰ בשנות ה-70 היו ניסיונות בריטיים לפתח באופן עצמאי ראשי קרב מתפצלים חלופיים עבור טילי פולאריס במסגרת פרויקט Chevaline, אך הם היו יקרים מאוד ביחס לתמורה המבצעית שסיפקו, והבריטים זנחו נתיב זה.

⁴¹ בימים שלפני פולאריס, הבריטים היו בספק אם ביכולתה של ארצות הברית לספק מטרייה גרעינית עבורם במקרה שהסובייטים יתקיפו את לונדון ולהסתכן בפגיעה בערים אמריקניות כגון ניו-יורק או וושינגטון. "British Nuclear Weapons and Anglo-American Relations 1945-1985". Wheeler, N. J. *International Affairs*, 62, no. 1 (1985): 71–86. ⁵⁴.

⁴² האסטרטגיה הבריטית היא של הרתעה רציפה מן הים (CASD) Continuous At Sea Deterrence. כלומר, בכל רגע נתון ישנה לפחות צוללת אחת (מבין ארבע הקיימות) המצוידת בטילים בליסטיים גרעיניים הנמצאת בכוננות אסטרטגית במעמקי האוקיינוס. הממלכה המאוחדת היא היחידה מבין המדינות בעלות נשק גרעיני, המסתמכת באופן בלעדי על שיגור טילים בליסטיים עם ראש גרעיני מצוללות בלבד. שאר המדינות הגרעיניות מחזיקות ביכולות נוספות, כגון שיגור טילים בליסטיים בין יבשתיים מאתרים קרקעיים, ונשיאת חימוש גרעיני על גבי מטוסי הפצצה כחלק משילוש גרעיני (Nuclear Triad). מבחינה אסטרטגית, היכולת לשגר נשק גרעיני מצוללת הנמצאת בצלילה נחשבת יעילה ביותר, מאחר שקשה לאתר צוללות במעמקי הים, ובכך ניתן להבטיח את שרידותה של יכולת זו. "The UK's Nuclear Deterrent: What You Need to Know". GOV.UK, February 17, 2022.

⁴³ גם טיל השיוט האמריקני מדגם טומהוק (BGM-109 Tomahawk) שייך לקטגוריה זו של אספקת נשק אסטרטגי למדינות שעמן קיימים יחסים מיוחדים.

⁴⁴ מדיניות ממשלת צרפת באותה העת בהובלתו של נשיא צרפת, שארל דה-גול, הייתה לפתח כוח הרתעה אירופי עצמאי שאינו תלוי בארצות הברית. לפיכך, צעד זה שנקטה בריטניה של בניית הרתעה גרעינית מבוססת ותלויה בטכנולוגיה אמריקנית, נתפס על ידי צרפת כהוכחה לכך שבריטניה היא

זאת, ולא בעלות ברית אחרות, בין אם בתוך ברית נאט"ו או מחוצה לה כגון מדינות במעמד Major Non-NATO Ally – MNNA, למרות שיכולת זו של טילי פולאריס, אם הייתה קיימת גם אצל בעלות ברית נוספות בנאט"ו, הייתה יכולה לתרום תרומה מובהקת לארצות הברית בעת המלחמה הקרה באמצעות חיזוק יכולת ההרתעה מול האיום הסובייטי.

סיכום

הקמת AUKUS היא נקודת ציון מובהקת בתחרות בין ארצות הברית לסין. בסמיכות לנסיגה מאפגניסטן הנשיא האמריקני ביידן ממשיך במדיניות ההתמקדות באסיה (Pivot to Asia), ובוחר בגישה אסטרטגית שאפיינה את הנשיא ברק אובמה (שביידן היה סגנו) – גישה אזורית משותפת רב־צדדית להתמודדות עם האיום הסיני על המרחב האינדו־פסיפי. בריטניה לאחר הפרישה מהאיחוד האירופי פועלת למקם עצמה על המפה העולמית כשחקנית מרכזית, ומאמצת מדיניות חוץ וביטחון של 'בריטניה גלובלית בעידן תחרותי' (Global Britain in a Competitive Age) הכוללת היערכות לעימות צבאי משמעותי. אוסטרליה, למרות התלות הכלכלית בסין, נוקטת צעד מובהק המבהיר כי היא במחנה האמריקני, ונערכת צבאית כלפי האיום הסיני הגובר באזור. סין באופן צפוי הגיבה בכך, שהיא רואה במהלך זה ביטוי למנטליות של מלחמה קרה, וצעד התורם להתפתחות של מרוץ חימוש אזורי.

המשמעות האסטרטגית של צוללות עם הנעה גרעינית עבור הצי האוסטרלי היא היכולת להגיע ליעדים מרוחקים, לשהות בהם זמן רב בחשאי, בה בשעה שהצוללות חמושות באמצעים שונים כגון טילי שיוט מסוג טומהוק עם יכולת פגיעה מדויקת במטרות בסין. ארצות הברית כבר משתפת בברית אזורית באסיה, ברית ה־QUAD עם מדינות המפתח באזור, אך AUKUS היא שותפות צבאית עם מטרות מוגדרות יותר מאשר תיאום אסטרטגי בין מדינות. AUKUS מיוחדת בכך שזו שותפות צבאית בין שלוש מדינות עם יחסים מיוחדים שהציר המרכזי שלה הוא אספקת נשק אסטרטגי ייחודי שאינו מסופק לבעלות ברית אחרות. מהלך מסוג זה על אף ייחודיותו התרחש בעבר על רקע נסיבות דומות, והמכנה המשותף הוא היחסים המיוחדים בין המדינה המספקת את הנשק האסטרטגי למדינה המקבלת אותו.

השוואה בין המקרה של אוקוס למקרה של פולאריס מעלה מאפיינים רבים החוזרים על עצמם. בשני המקרים ישנו איום מובהק של מעצמה רויזיוניסטית עם אידאולוגיה לעומתית (סין, ברית המועצות); שני המקרים הם דוגמה לשיתוף פעולה בין־מדינתי (טרילטרלי לעומת בילטרלי)

לא מדינה אירופית, אלא קשורה בקשר טרנס־אטלנטי חזק יותר. עקב כך דה־גול אף הטיל וטו על כניסתה של בריטניה לשוק האירופי המשותף. [Davis, Richard. "Why Did the General Do It? De Gaulle, Polaris and the French Veto of Britain's Application to Join the Common Market". *European History Quarterly*, 28, no. 3 \(1998\): 373–397.](#) ההצעה האמריקנית לספק טילי פולאריס לצרפת וההתנגדות של צרפת להצעה, אינן מחלישות את הטיעון בדבר היחסים המיוחדים המובילים לאספקת נשק אסטרטגי, אלא מחזקות אותו. יחסים מיוחדים בין מדינות הם יחסים הדדיים – הצד המקבל את הנשק האסטרטגי מפתח תלות מסוימת בצד המספק את הנשק, ולכן שני הצדדים צריכים לראות בקשר בין המדינות קשר עמוק וזהותי מעבר לשיקולים אסטרטגיים בלבד. צרפת אומנם בעלת ברית קרובה של ארצות הברית, אך שונה מבריטניה בהקשר זה.

בהתמודדות עם איום אזורי; בשני המקרים מדובר במדינות עם יחסים מיוחדים על בסיס קירבה לשוני-תרבותית-היסטורית; בשני המקרים הטכנולוגיה מסופקת למדינה שעימה יש יחסים מיוחדים בלבד, ולא לשאר בעלות הברית האזוריות; שני המקרים סובבים סביב טכנולוגיה גרעינית עם חשיבות אסטרטגית (הנעה גרעינית לצוללות, טילים בליסטיים עם ראשי קרב גרעיניים); בשני המקרים מוענקת תמורה בדמות בסיסי הפעלה קדמיים עבור המעצמה המספקת את הטכנולוגיה הייחודית. צוללות אוקוס הגיעו על רקע קשיים ובעיות של פרויקט הצוללות הצרפתיות, וכך גם פולאריס נולד מתוך משבר סקייבולט ועוד. ניתן לזהות תבנית החוזרת על עצמה, ורמת האיום ביריבות בין המעצמות המובילות עולה – כל צד ינסה להתעצם בדרכים שונות ובין היתר באמצעות יצירת בריתות וחיזוקן בשילוב עם אספקת נשק לאותן בעלות ברית. במסגרת זו, מעצמה שיש לה יחסים מיוחדים עם מדינה מסוימת תבחר לספק לאותה מדינה בלבד נשק אסטרטגי ייחודי שלא יסופק לשאר בעלות בריתה.

כשישה עשורים לאחר פולאריס אנו עדים למהלך דומה, הפעם מול מעצמה אחרת – סין. בפתחה של תחרות בין מעצמתית או מלחמה קרה שנייה, ארצות הברית והממלכה המאוחדת עושות מהלך אסטרטגי המצביע על הבחנה בין בעלות ברית שונות על בסיס של זהות, תרבות וערכים משותפים. כלומר, בהמשך לניתוח הריאליסטי והשיקולים ליצירת בריתות וחיזוקן עם שותפות פוטנציאליות שיש להן ערך אסטרטגי, אנו עדים לשיקולים שמתיישבים עם תפיסות קונסטרקטיביסטיות של זהות עצמית ורעיונית, כאשר הדבר מגיע לקבלת החלטות לספק נשק אסטרטגי ייחודי. על פי הדוגמה ההיסטורית מהמלחמה הקרה עם ברית המועצות ניתן להעריך כי אוסטרליה תיקח חלק חשוב וקרוב יותר במערך הבריתות האמריקני (כפי שהבריטים בלטו לעומת שאר בעלות הברית באירופה), כל זאת בהתאם למיקומה האסטרטגי, ובעיקר בשל אופייה הייחודי במרחב כמדינה בעלת אופי אנגלו-סקסי מוקפת בעמים אוקייניים ואסייתיים. בהתאם לכך ניתן לצפות כי יש כאן הזדמנות לשדרוג מעמדה האזורי והעולמי של אוסטרליה, ומנגד עומד המחיר הכלכלי שאותו תשלם בהתנהלות לעומתית מול סין. חילופי השלטון שהתקיימו באוסטרליה עם עליית מפלגת הלייבור המחזיקה בדעות מתונות יותר בהתמודדות עם האיום הסיני, מעלים את השאלה, אם היוזמה תצא לפועל ובאיזו מתכונת. גם חילופי שלטון אפשריים בארצות הברית, ושובו של טראמפ לנשיאות מעלים את אותה שאלה מן הצד האמריקני של האוקיינוס השקט. כך גם בממלכה המאוחדת שבה מפלגת השמרנים עדיין מחזיקה בשלטון, אך חוסר יציבות פוליטית ומשבר כלכלי עלולים להוביל לשינוי. למרות כל האמור לעיל, יחסים מיוחדים בין מדינות מתאפיינים ביציבות יחסית, ובדרך כלל עמידים בפני שינויים מסוג זה, ופרויקטים אסטרטגיים בסדר גודל שכזה אינם מתבטלים – ימים יגידו.⁴⁵

⁴⁵ כך קרה ביחסי ארצות הברית והממלכה המאוחדת שהם המקרה הקלסי ליחסים מיוחדים. יחסים אלו ידעו עליות ומורדות, אך הפרויקטים האסטרטגיים המשותפים לשתי המדינות יצאו אל הפועל (כפי שהדגמתי במקרה של פולאריס ופרויקט ההמשך – טריידנט). כפי שהזכרתי, הסבר אפשרי לכך הוא משום שיחסים מיוחדים מתקיימים בכל שכבות המשטר ובדרגים הבירוקרטיים ומותרים חותם עמוק המשפיע על מרחב הקשת הפוליטית במדינות.

יצחק (איציק) ביליה, דוקטורנט בבית הספר למדעי המדינה באוניברסיטת חיפה. בעל תואר שני בהצטיינות יתרה ביחסים בין-לאומיים בתוכנית לביטחון לאומי ואסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה (2021). עבודת הגמר המחקרית (תזה) שכתב, בהנחיית פרופ' שאול חורב וד"ר כרמלה לוטמר, בוחנת את הקשר שבין יחסים מיוחדים בין מדינות לבין אספקת נשק אסטרטגי באמצעות השוואה בין שני מקרי בוחן, אספקת צוללות הדולפין מגרמניה לישראל, ואספקת טילי פולריס וטריידנט מארצות הברית לממלכה המאוחדת. בעל תואר ראשון בהנדסת תוכנה בהצטיינות מהמכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה כרמיאל (2002), ותעודת הוראה במדעי המחשב מטעם האוניברסיטה הפתוחה. כמו כן, בעל תעודת סמיכה לרבנות מטעם הרבנות הראשית לישראל. עסק בפיתוח תוכנה כ-15 שנים בתעשיית ההיי-טק הישראלית. בין היתר בחברות רפאל, סאנדיסק, ווסטרן דיגיטל. כיום מלמד מדעי המחשב בתיכון. בשירותו הצבאי שרת בחיל המודיעין בגזרת לבנון. במסגרת שירותו במילואים עבר קורס קציני הערכה (מודיעין).